

Норматив оборотних коштів – мінімальна сума оборотних коштів, необхідних підприємству для створення або підтримки перехідних товарно-матеріальних запасів, які забезпечують безперебійну роботу підприємства.

Нормування - визначення розміру оборотних фондів, необхідного для утворення мінімальних і в той же час достатніх запасів матеріальних цінностей для нормальної діяльності підприємства.

Оборотні активи - грошові кошти та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

Оборотність оборотних коштів – рух оборотних коштів, у якому грошові кошти авансуються на утворення виробничих запасів, незавершене виробництво, створення запасів готової продукції, для розрахунків з партнерами і заново повертаються на підприємство в початковій грошовій формі.

Операційний цикл - проміжок часу між придбанням запасів для здійснення діяльності та отриманням коштів (еквівалентів грошових коштів) від реалізації виробленої з них продукції або товарів і послуг.

Підготовчий запас - запас матеріальних цінностей, який створюється на підприємстві з метою забезпечення безперебійності виробництва в тих випадках, коли певний вид сировини або матеріалів потребує витримки (наприклад, сушіння пиломатеріалів, старіння великого лиття, ферментація тютюну і т.п.).

Поточна дебіторська заборгованість - сума дебіторської заборгованості, яка виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

Поточний запас - запас матеріальних цінностей, призначений для забезпечення безперебійності виробництва в період між двома поставками матеріалів.

Страховий запас - запас матеріальних цінностей, призначений для забезпечення безперебійності виробництва у разі зриву терміну поставки матеріалів або у разі виникнення непередбачуваного підвищеного попиту на продукцію підприємства.

Транспортний запас - запас матеріальних цінностей, який створюється на підприємстві з метою забезпечення безперебійності виробництва на період з дня оплати рахунку постачальника до прибуття вантажу на склад.

FIFO: 1) метод бухгалтерського обліку товарів за ціною першої партії; 2) метод розрахунку відсотків з дострокової частково вилученої плати з банків (суми, внесеної першою на вклад).

Фонди обігу – частина оборотних коштів підприємства, що обслуговують процес обігу (реалізації) продукції і вкладених у готову продукцію на складах підприємства, відвантаженої, але ще не оплачено покупцем продукцію, грошові кошти на розрахунковому рахунку підприємства, грошові кошти в розрахунках, готівка в касі.

«Нематеріальні активи підприємства»

Рекомендації для проведення семінарських занять

Мета заняття: закріпити теоретичні знання та розвинути практичні навички із вивчення сутності, правових основ та особливостей функціонування нематеріальних активів підприємства.

План семінарського заняття:

1. Поняття та види нематеріальних ресурсів.
2. Поняття та характеристика об'єктів інтелектуальної власності.
3. Склад і класифікація нематеріальних активів.
4. Оцінка нематеріальних активів. Амортизація нематеріальних активів.

Теоретичні відомості

Інтелектуальна власність означає закріплені законом права на результати інтелектуальної діяльності у промисловій, науковій, художній, виробничій та інших галузях.

Питання формування та використання інтелектуальної власності регулюються законодавством України, зокрема, Конституцією України, Цивільним кодексом України, Кримінальним кодексом України, Митним кодексом України, законами України «Про авторське право і суміжні права», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» та ін.

Об'єкти інтелектуальної власності для підприємства фактично ототожнюють з поняттям його нематеріальних ресурсів.

Нематеріальні ресурси підприємства - складова частина його потенціалу, яка забезпечує економічну користь протягом тривалого часу і має ту особливість, що в них відсутня матеріальна основа здобування доходів і не визначені майбутні їх розміри.

Об'єкти інтелектуальної власності (нематеріальні ресурси) у вітчизняному законодавстві поділяються на:

- 1) об'єкти промислової власності;
- 2) об'єкти авторського та суміжних прав;
- 3) нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності.

Нематеріальні ресурси можуть приносити користь та економічну вигоду лише у випадку їх залучення в господарський оборот підприємства, тобто їх комерціалізації. Поза цим оборотом вони позбавлені своєї вартості і не приносять власникові вигоди.

Нематеріальні активи - права власності і захист доступу до нематеріальних ресурсів підприємства, їх використання в господарській діяльності з метою одержання доходу.

Юридичний захист об'єктів інтелектуальної власності простий: забороняється використовувати нематеріальні активи без дозволу їх власника, підробляти їх.

Права власності на винаходи, корисні моделі та промислові зразки засвідчуються патентами.

Правова охорона знаків для товарів і послуг, зазначення походження товару здійснюються на підставі їх державної реєстрації. На зареєстровані нематеріальні ресурси видається свідоцтво, що засвідчує його пріоритет.

Передача права власності на використання нематеріальних ресурсів іншим суб'єктам здійснюється за допомогою ліцензійної угоди.

Видами розрахунків за ліцензії, які найбільше використовуються на практиці, є: роялті, паушальна виплата, комбіновані платежі.

Ціна ліцензії:

$$Cr = \sum_{i=1}^T V_i Z_i \frac{R_i}{100} \quad (2.40)$$

де C_r – ціна ліцензії, визначена виходячи з розрахунку роялті;

V_i – запланований обсяг продукції в i -му році, що підлягає реалізації;

Z_i – ціна одиниці пропозиції, що реалізується;

R_i – ставка роялті в i -му році, %;

T – термін дії ліцензії.

Ціна ліцензій при паушальному типі розрахунку з урахуванням дисконтування:

$$C_p = \sum_{i=1}^T C_{ri} \frac{1}{\left(1 + \frac{n}{100}\right)^i} \quad (2.41)$$

де C_p – ціна ліцензії при паушальному типі оплати;

n – дисконтна ставка, %;

i – число років;

T – термін дії ліцензії.

Розмір роялті:

$$\text{Роялті} = \frac{R \cdot d}{(1+R)} \quad (2.42)$$

де R – рентабельність галузі;

d – частка прибутку ліцензіара у прибутку ліцензіата.

Згідно з Міжнародними стандартами оцінки майна (МСО) в сучасній господарській практиці використовуються три основних підходи до визначення вартості нематеріальних активів: витратний, прибутковий, ринковий.

Згідно з чинною вітчизняною нормативно-правовою базою придбані або створені нематеріальні активи зараховуються на баланс підприємства за первісною вартістю. Вона складається з ціни придбання, мита, непрямих податків, які не підлягають відшкодуванню, та інших витрат, безпосередньо пов'язаних з його придбанням та доведенням до придатного для використання стану.

Нематеріальні активи з невизначеним строком корисного використання амортизації не підлягають.

Згідно з Податковим кодексом України (ст.145.1.1) амортизація нематеріальних активів нараховується одним із методів, використовуваних при амортизації основних фондів. Цим же кодексом визначені групи нематеріальних активів і строки дії права користування ними відповідно до правовстановлюючих документів.

При виборі методу амортизації нематеріальних активів беруться до уваги умови отримання майбутніх економічних вигод. Якщо такі умови визначити неможливо, то амортизація нараховується із застосуванням прямолінійного методу.

Питання для перевірки знань:

1. Методики оцінки інтелектуальної власності, діючі в Україні, їх переваги і недоліки.
2. Проблеми вибору відповідної методики оцінки для конкретних випадків оцінки.
3. Проблеми застосування методів оцінки гудвілу для залізничної галузі.
4. Сутність та ефективність використання ноу-хау в діяльності підприємств.
5. Патентно-ліцензійна діяльність підприємств за ринкових умов господарювання.

Теми рефератів:

1. Оцінка вартості та амортизація нематеріальних активів.
2. Вплив нематеріальних ресурсів підприємства на конкурентоспроможність підприємства на ринку.
3. Показники та шляхи підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів.
4. Зміст та особливості використання «роялті» і «паушальної виплати».
5. Назвіть види ліцензій.

Тестові завдання:

1. Об'єктом винаходу може бути...
  - а) продукт (пристрій, речовина, штам мікроорганізму, культура клітин рослин і тварин);
  - б) конструктивне використання пристрою;
  - в) художнє вирішення конкретної форми виробу ;
  - г) усі відповіді правильні.

2. *Об'єктом корисної моделі може бути...*

- а) продукт (пристрій, речовина, штам мікроорганізму, культура клітин рослин і тварин);
- б) спосіб і процеси;
- в) конструктивне використання пристрою.

3. *Товарний знак фірми має бути...*

- а) оригінальним, зареєстрованим і мати зображення, загальноновживані для позначення товарів певного роду;
- б) оригінальним і мати правовий захист;
- в) індивідуальним, упізнаваним та привабливим для споживачів і мати правовий захист;
- г) оригінальним, індивідуальним, упізнаваним та привабливим для споживачів.

5. *Нематеріальні активи – це ....*

- а) реалізація права власності на нематеріальні ресурси підприємства;
- б) складова довгострокових активів підприємства, які не мають матеріально-речової форми та характеризуються невизначеністю розмірів майбутнього прибутку від їх використання;
- в) складова потенціалу підприємства, здатна приносити економічну користь протягом тривалого часу, для якої характерні відсутність матеріальної основи отримання доходів.

6. *Які об'єкти нематеріальних ресурсів не мають спеціального правового захисту?*

- а) товарні знаки і знаки обслуговування;
- б) раціоналізаторська пропозиція;
- в) винахід;
- г) корисна модель.

7. *Патент – це...*

- а) документ, який дає суб'єкту підприємницької діяльності право використовувати вказане в патенті технічне рішення;
- б) виключне право на використання зазначеного в патенті технічного рішення;
- в) документ, виданий державним органом, який підтверджує право його власника на відповідний об'єкт промислової власності;
- г) документ, виданий державним органом, який дає особі або організації право використовувати вказане в патенті технічне рішення;

8. *Право власності на винахід (корисну модель) засвідчується...*

- а) патентом;
- б) ліцензією;
- в) авторським свідоцтвом.

9. Що означає символ ©, у верхньому або нижньому правому куті товарного знака?

- а) даний товарний знак зареєстрований і має правовий захист;
- б) даний товарний знак не має правового захисту;
- в) це зареєстрований знак обслуговування, який має правовий захист.

10. Оригінальне позначення, за допомогою яких товари і послуги одних осіб відрізняють від однорідних товарів послуг інших осіб...

- а) продукт (пристрій, речовина, штам мікроорганізму, культура клітин рослин і тварин);
- б) товарний знак;
- в) художнє вирішення конкретної форми виробу;
- г) усі відповіді правильні.

11. Передача власником права використання нематеріальних ресурсів іншій заінтересованій особі здійснюється у формі ...

- а) патенту;
- б) ліцензії;
- в) свідоцтва;
- г) авторського свідоцтва.

12. Ліцензіар – це ...

- а) власник, який передає іншій заінтересованій особі ліцензію на використання в певних межах прав на патенти, ноу-хау тощо;
- б) заінтересована особа, якій власник передає права користування об'єктом ліцензії.

13. Ліцензія, яка передає ліцензіату права виключного користування об'єктом ліцензії, але зберігає за ліцензіаром право користування технічним рішенням, називається...

- а) звичайною ліцензією;
- б) виключною ліцензією;
- в) повною ліцензією.

14. Ліцензія, яка залишає ліцензіарові права особистої експлуатації технічного рішення і можливість укласти аналогічні ліцензійні угоди з іншими ліцензіатами називається...

- а) звичайною ліцензією;
- б) виключною ліцензією;
- в) повною ліцензією;
- г) відкритою ліцензією.

15. Паушальна виплата – це ...

- а) періодичні відрахування протягом дії ліцензійної угоди, які встановлюються у вигляді ставок до обсягу чистих продажів;
- б) одноразова винагорода за право користування об'єктом ліцензійної угоди;
- в) періодичні відрахування протягом дії ліцензійної угоди, які встановлюються з розрахунку на одиницю ліцензійної продукції;
- г) одна з форм розрахунку за ліцензії, яка здійснюється шляхом передачі ліцензіару частки цінних паперів ліцензіата.

Рекомендації для проведення практичних занять

Практичні завдання:

Приклад 1. Розрахувати значення максимальних, середніх та мінімальних величин «справедливих» роялті для ліцензійних угод щодо надання права на використання виробничих технологій у хімікофармацевтичній галузі ромисловості за умови, що її рентабельність становить 44%.

Розв'язання:

За середньостатистичними показниками мінімальна частка прибутку ліцензіара у прибутку ліцензіата становить 10 %, середня – 30% та максимальна – 50%. Розрахунок здійснюється за формулою:

$$\begin{aligned} \text{Роялт}_i &= \frac{R \cdot d}{(1 + R)} \\ \text{Роялт}_{i_{\min}} &= \frac{0.44 \cdot 0.1}{(1 + 0.44)} = \frac{0.044}{1.44} * 100\% = 3.06\% \\ \text{Роялт}_{i_{\text{сер}}} &= \frac{0.44 \cdot 0.3}{(1 + 0.44)} = \frac{0.132}{1.44} * 100\% = 9.17\% \\ \text{Роялт}_{i_{\text{сре}}} &= \frac{0.44 \cdot 0.5}{(1 + 0.44)} = \frac{0.22}{1.44} * 100\% = 15.28\% \end{aligned}$$

Приклад 2. Підприємство у звітному році придбало ліцензію на використання «ноу-хау» з виробництва нової продукції. Вартість ліцензії має складати 20 % від обсягу реалізації виробу. Обсяг реалізації планується у розмірі 520 тис. грн. Розрахуйте вартість ліцензії на виробництво виробу.

Розв'язання:

1. Вартість ліцензії на виробництво виробу:

$$В_{\text{ліц.}} = 520 \times 0,20 = 104 \text{ (тис. грн).}$$

Відповідь: вартість ліцензії на виробництво виробу складе 104 тис грн.

Приклад 3. Підприємство має на балансі вартість придбаної ліцензії на виробництво виробу на суму 15 тис. грн. За угодою між ліцензіаром і ліцензіатом, підприємство має сплачувати роялті у розмірі 1100 грн протягом п'яти років. Розрахуйте ринкову вартість ліцензії.

Розв'язання:

1. Сума роялті, яку підприємство повинно сплатити протягом п'яти років:

$$P = 1100 \times 5 = 5500 \text{ (грн).}$$

2. Ринкова вартість ліцензії на виробництво виробу:

$$V_{\text{ліц.}} = 15 + 5,5 = 20,5 \text{ (тис. грн).}$$

Відповідь: ринкова вартість ліцензії буде становити 20,5 тис. грн.

Термінологічний словник:

Об'єкти промислової власності мають місце не лише в промисловості або торгівлі, але й у виробництві усіх продуктів промислового чи природного походження, наприклад, сільському господарстві, добувній промисловості та ін.

Об'єкти авторського та суміжних прав - твори науки, літератури і мистецтва, незалежно від їх обсягу, призначення, жанру, які можуть існувати у письмовій, усній, образотворчій та інших формах, а також комп'ютерні програми і бази даних - інформаційні продукти. Останні є відповідним чином обробленою і систематизованою інформацією, представленою у придатному для використання або продажу вигляді.

Авторське право не поширюється на офіційні документи, державні символи та знаки, твори народної творчості, об'єкти промислової власності.

Суміжні права - права, які примикають до авторського права і є похідними від нього.

Ноу-хау - знання чи досвід організаційного, виробничого, технічного, економічного характеру, які можуть бути практично використані і принести власникові певні переваги, наприклад, порадики, посібники, рецептура, формули та ін.;

Комерційна таємниця - відомості, безпосередньо пов'язані з діяльністю підприємства, розголошення яких може завдати шкоди його інтересам, наприклад, виробничо-господарська, науково-технічна та інша інформація;

Раціоналізаторські пропозиції - технічні рішення, які є новими і корисними для того підприємства, для якого вони подані; такі пропозиції мають «місцеву» новизну, тобто можуть вже використовуватись деінде, наприклад, нові способи контролю якості продукції, проведення спостереження, вдосконалення техніки, пристроїв тощо;

Гудвіл - сформований імідж (ділова репутація) підприємства, складовими якого є досвід, ділові зв'язки, престиж товарних знаків, стала клієнтура, доброзичливість та прихильність споживачів, домінуючої позиції на ринку товарів тощо;

Патент - виданий державним органом охоронний документ, який підтверджує виключне право його власника на використання зазначеного в патенті об'єкта промислової власності.

Роялті - періодичні відрахування протягом дії ліцензійної угоди; вони встановлюються у вигляді ставок до обсягів продажу, собівартості

виробництва, в розрахунку на одиницю ліцензійної продукції. Роялті використовується у 90% ліцензійних угод.

Ліцензійна угода - договір, відповідно до якого власник нематеріального ресурсу (ліцензіар) передає іншій особі (ліцензіату) ліцензію на використання своїх прав на патенти, товарні знаки та ін. Ліцензіару отримати повністю частку прибутку, що належить йому від експлуатації ліцензії, починаючи з моменту випуску продукції.

Паушальна виплата - фактична ціна ліцензії, одноразова винагорода за право користування об'єктом ліцензійної угоди; її величина не залежить від майбутніх обсягів виробництва та збуту ліцензійної продукції.

Комбіновані платежі - поєднання паушальних платежів і роялті; спочатку використовують одноразовий первісний платіж, який дає змогу ліцензіару компенсувати витрати на науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи, а потім ліцензіат з моменту виходу готової продукції починає виплачувати роялті.

Список використаних і рекомендованих джерел:

1. Податковий кодекс України (із змінами, внесеними згідно із Законом N 2856-VI від 23.12.2010) [Текст]: офіц. текст: за станом на 20 січня 2016 р. – Х.: Одиссей, 2016. – 490 с.
2. Закон України «Про авторське право та суміжні права» від 23.12.93 р. № 3792 – XII зі змінами та доповненнями. – Господарське судочинство в Україні: Суд. практика, Захист прав інтелектуальної власності / Упор.: В.С. Москаленко та ін. – К.: Концерн «видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – С. 448.
3. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15.12.1993 р. № 3687-XII зі змінами та доповненнями.
4. Закон України «Про охорону прав на промислові зразки для товарів і послуг» від 15.12 1993 р. № 3688 – XII із змінами і доповненнями.
5. Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15.12 1993 р. № 3689 – XII із змінами і доповненнями.
6. Закон України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» від 5.11.1997 р. № 621/97 –ВР із змінами і доповненнями.
7. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» Наказ Мінфіну від 27.04.2000 р. №92 зі змінами та доповненнями, внесеними наказами Міністерства фінансів України, у тому числі наказом Мінфіну від 18.03.2011 р. №372
8. Міжнародні стандарти фінансової звітності – [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_010.
9. Базецька Г.І. Конспект лекцій з дисципліни «Фінанси підприємства» (для студентів заочної форми навчання освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» напряму підготовки 051 – Економіка підприємства); Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. – 125 с.

10. Дмитрієв І.А. Економіка підприємства: навч. посіб. для практичних занять і самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів.- Х.: ХНАДУ, 2018.- 292 с.
11. Лойко В.В., Макаровська Т.П. Економіка підприємства. К.: КНУТД, 2015.- 267 с
12. Причепя, І. В. Економіка підприємства. Самостійна та індивідуальна робота студентів: навчальний посібник. Вінниця: ВНТУ, 2017. – 145 с.
13. Закон України «Про авторське право та суміжні права» від 23.12.93 р. № 3792 – XII зі змінами та доповненнями. – Господарське судочинство в Україні: Суд. практика, Захист прав інтелектуальної власності / Упор.: В.С. Москаленко та ін. – К.: Концерн «видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – С. 448.
14. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15.12.1993 р. № 3687-XII зі змінами та доповненнями. – Господарське судочинство в Україні: Суд. практика, Захист прав інтелектуальної власності / Упор.: В.С. Москаленко та ін. – К.: Концерн «видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – С. 504.
15. Закон України «Про охорону прав на промислові зразки для товарів і послуг» від 15.12.1993 р. № 3688 – XII із змінами і доповненнями. – Господарське судочинство в Україні: Суд. практика, Захист прав інтелектуальної власності / Упор.: В.С. Москаленко та ін. – К.: Концерн «видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – С. 550.
16. Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15.12.1993 р. № 3689 – XII із змінами і доповненнями. – Господарське судочинство в Україні: Суд. практика, Захист прав інтелектуальної власності / Упор.: В.С. Москаленко та ін. – К.: Концерн «видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – С. 575.
17. Закон України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» від 5.11.1997 р. № 621/97 –ВР із змінами і доповненнями. – Господарське судочинство в Україні: Суд. практика, Захист прав інтелектуальної власності / Упор.: В.С. Москаленко та ін. – К.: Концерн «видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – С. 629.
18. Александрова С. А. Економіка підприємства: конспект лекцій (для студентів ОКР «бакалавр» усіх форм навчання спеціальностей 241 – Готельно-ресторанна справа і 242 – Туризм) / С. А. Александрова ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. – 123 с.
19. Посилкіна О.В., Кубасова Г.В. Економіка підприємства. Методичні рекомендації щодо виконання практичних робіт з дисципліни “Економіка підприємства” для здобувачів вищої освіти, що навчаються за освітньо-професійною програмою «Економіка підприємства» – Х.: Вид-во НФАУ. – 2019. – 77 с.
20. Управління витратами: методичні рекомендації та завдання для практичних занять для студентів, які навчаються за напрямками підготовки 6.030504 «Економіка підприємства», 6.030507 «Маркетинг» для денної та заочної форм навчання / П.В. Смірнова. – Харків: ФО-П Шейніна О.В., 2016. – 87 с.